

De Abdij van de Duinen en Engeland gedurende de XIIe, XIIIe en XIVe eeuw

In alle geschiedenissen van de Cisterciënserabdij van de Duinen, kronijken en andere werken, wordt gewag gemaakt van de rol, die abt Elias van Koksijde (1189-1203) vervulde bij de vrijmaking uit de gevangenschap, in 1194, van de Engelse vorst Richard Leeuwenhart. Naar ze eensgezind beweren, werd die tussenkomst van de Duinenabt beloond met de begiftiging aan de abdij, van het tiend en het patronaat van de parochie Eastchurch, gelegen op het eiland Sheppey, ten zuiden van de monding van de Theems¹.

De eerste melding van die feiten treffen we aan bij Duinen's oudste kroniekschrijver, Jan Brando (overl. te Gent in 1428), in het derde deel van zijn *Chronodromon seu cursus temporum*².

Brando verhaalt dat Richard in 1194, na een jaar in gevangenschap gehouden te zijn door keizer Hendrik VI, dank zij een overgroot losgeld, ten slotte te Antwerpen in-

(1) Na Jan Brando, AEGIDIUS DE ROYA (*Chronicon* gepubl. door SWEERTIUS, *Rerum Belgicarum Annales*, Frankfort, 1620); ADRIAAN DE BUT (*Chronica abbatum monasterii de Dunis*, ed. Van de Putte, Brugge, 1863, blz. 34-35); CHR. HENRIQUEZ (*Menologium Cisterciense*, Antwerpen, 1630, blz. 342); C. DE VISCH (*Compendium chronologicum exordii et progressus abbatae B. Mariae de Dunis in Flandria*, Brussel, 1660, blz. 42-50); IDEM, *Varia curiosa* (hs.), t. III, blz. 49 en t. IV, blz. 184. Latere schrijvers, N. VAN HOVE, A. DE BLENDE geven het traditioneel verhaal.

(2) Het *Chronodromon* werd, vanaf 1384, gepubliceerd door KERVYN DE LETTENHOVE, *Chronique de Jean Brandon et d'Adrien de But*, Brussel, 1870. Over J. Brando en zijn historisch werk zie C. CARTON, *Jean Brandon*, in *An. Em.*, 1839, blz. 189-191; F. VAN DE PUTTE, in *An. Em.*, 1841, blz. 455-457; vooral V. FRIS, *Les Chroniques d'Adrien de But*, in *Bull. Comm. d'Histoire*, 1901, blz. 517 en vv.

scheepte en in Engeland terugkeerde. Die hem trouw gebleven waren, werden koninklijk beloond, de ontrouwe onderdanen werden van alle ambten ontzet, enkele zelfs terechtgesteld. Ook abt Elias, die reeds vroeger gunstig aangeschreven stond bij de Engelse vorst, werd rijkelijk beloond. Niet alleen werd hij Richard's raadsman, doch hij ontving ook door de bemiddeling van Hubertus, de toenmalige aartsbisschop van Kantelberg, het patronaat van de kerk van Eastchurch. Dit omdat Elias, die bekend was aan de hertog van Oostenrijk, 's keizers vriend en bondgenoot, samen met de notabelen van Engeland zich bij Hendrik VI begeven had, om de invrijheidstelling van de Engelse koning te bekomen.

De Duinenmonnik Adriaan de But (overl. in de abdij in 1488) vult dit verhaal met nog enkele bijzonderheden aan.

De zoon van de hertog van Oostenrijk, Astulphus, zou in de abdij gedurende enkele tijd incognito het ambt van kok en knecht waargenomen hebben. Door zijn ouders aldaar ontdekt, zou hij later met hen deelgenomen hebben aan de derde kruistocht. Bij het beleg van St. Jan Akers zou een hevige twist ontstaan zijn tussen hen en de Engelse koning Richard. Op de terugtocht wordt Richard door Leopold, de hertog van Oostenrijk, gevangen genomen en overgeleverd aan keizer Hendrik VI. De koningin van Engeland zou dan abt Elias naar de hertog gestuurd hebben, om haar echtgenoot in vrijheid te doen stellen.

De But deelt ook mede dat abt Elias uit Engeland veel hout haalde, ten einde schuren te bouwen, alsook steen en hout om het opbouwen van het nieuw klooster en de nieuwe kerk te beginnen. Ook zou hij aldaar het prachtig steen gehaald hebben, dat ten tijde van de But nog steeds het hoogaltaar van de abdijskerk versierde³.

Het onderzoek naar de historische echtheid van deze ietwat legendarische gebeurtenissen, waarin abt Elias zo

(3) *Chronica abbatum monasterii de Dunis*, blz. 34-35.

een voorname rol zou vervuld hebben, gaf ons de gelegenheid van naderbij de betrekkingen na te gaan, die de abdi van de Duinen in de XIIe, XIIIe en XIVE eeuw er met Engeland op na hield. Met behulp van Engelse archiefstukken en historische studies was het mogelijk die betrekkingen beter toe te lichten ⁴.

Vooreerst dient gewezen op de drukke relaties, niet het minst op handelsgebied, die het graafschap Vlaanderen met Engeland onderhield, dit reeds op het einde van de XIIe eeuw.

Bestond er reeds druk verkeer tussen beide landen gedurende de Xe eeuw, het nam nog toe met de verovering van Engeland in 1066, door Willem van Normandië. Van dan af gaan Vlaamse kooplieden, dikwijls in groep, grote hoeveelheden wol in Engeland aankopen. Wanneer nu op het einde van de XIIe eeuw onze middeleeuwse Vlaamse steden grote handelscentra geworden zijn, nemen de handelsbetrekkingen met Engeland steeds meer en meer toe ⁵.

Ook op politiek gebied groeit de verstandhouding tussen Vlaanderen en Engeland steeds aan. Stonden de Vlaamse graven na de verovering van Engeland in 1066 eerder vijandig tegenover de machtige Engelse vorst, eenmaal met de Franse koning Filips-August de zelfstandigheid van hun graafschap bedreigd wordt, kiezen ze partij voor de Engelse vorsten. Zo deed eerst Filips van de Elzas, en na hem graaf Boudewijn IX ⁶.

Een groot deel van de Vlaamse adel was daarbij ook engelsgezind, dank zij vooral de door de Engelse koningen

(4) Die archiefstukken werden ons medegedeeld door wijlen G.G. Dept, professor aan de Gentse Universiteit. Op ons verzoek heeft hij destijds te Londen de stukken opgespoord, waarin de abdi van de Duinen vermeld wordt. Ook werden ons enkele historische gegevens medegedeeld door Z.E.P. Grosjean, S.J., lid van de Bollandisten te Brussel. Aan beide, vooral aan de zo vroegtijdig afgestorven Gentse hoogleraar, mijn beste dank !

(5) G.G. DEPT, *Les marchands flamands et le roi d'Angleterre* (1154-1216), in *Revue du Nord*, 1926, blz. 303-324; G.G. DEPT, *Les influences anglaise et française dans le comté de Flandre au début du XIIIe siècle*. Gent, 1928, blz. 25-27; 68-73.

(6) G.G. DEPT, *Les influences...*, blz. 13-24.

mild verleende geld-lenen. Ten slotte mag ook niet uit het oog verloren worden, dat vele Vlamingen in 1066, ter gelegenheid van de verovering, of later nog, zich in Engeland gevestigd hadden ⁷. Eindelijk dient er nog op gewezen, dat zeer vroeg reeds Engeland er godsdienstige betrekkingen met Vlaanderen op nahield. Ook gedurende de XIe en de XIIe eeuw ⁸.

Voor Vlaanderen was Engeland toch in eerste instantie het land van de wol! Op het einde van de XIIe eeuw werd aldaar op grote schaal aan schapenkweek gedaan. Niet het minst op de uitgestrekte domeinen van de Cisterciënserabdijen ⁹.

In Engeland werd de eerste Cisterciënserabdij gesticht te Waverley, in 1129. Rievaulx-abbey volgde in 1131-1132, Fountains-abbey in 1132, Tintern in 1131, Whitland in 1140. In 1147 sloten 14 abdijen, die de richting van de Franse abdij van Savigny toegedaan waren, zich bij de observantie van Cîteaux aan. Vanuit de vijf grote hierboven vermelde abdijen, breidde de nieuwe ordo zich over gans Groot-Brittannië uit ¹⁰.

Voor deze abdijen was de schapenkweek uiterst gewichtig. Ze was voor hen de voornaamste bron van hun inkomen. Vooral Vlaamse kooplieden bezochten de Cisterciënserabdijen om er hun voorraad wol op te doen.

Het kon dan ook niet anders of de Duinenabdij, gelegen aan de Noordzee, zou ook in het drukke verkeer van Vlaanderen met Engeland medegetrokken worden.

Het oudste dokument, dat op de betrekkingen van Duinen met Engeland wijst, is te danken aan koning Hen-

(7) *O.c.*, blz. 28-31 en passim.

(8) G.G. DEPT, *Les marchands flamands...*, blz. 317-318. Te noteren valt o.m. het druk verkeer tussen Engeland en Sint-Omaars, dit vooral langs de Benediktijnerabdij van Sint-Berten om.

(9) WHITWELL, *English monasteries and the wool trade in the XIII century*, in *Viertelj. für Soz. und Wirt. Geschichte*, 1904, blz. 13-14.

(10) H.W.C. DAVIS, *England under the Normans and Angevins (1066-1272)*, New-York, 1915, blz. 195.

drik II (1154-1189) en dateert van 18-19 Februari 1187¹¹. Toentertijde was Wouter van Dikkebus abt van de Duinen. Wouter is de stichter van de Cisterciënserabdij van Ter Doest te Lissewege. In 1175 stuurde hij naar de « capella de Thosan » twaalf monniken — het door de statuten vereiste aantal voor het stichten van een nieuwe abdij — met aan hun hoofd Haket, de gewezen deken van het St. Donaaskapittel van Brugge, alsdan monnik van de Duinen. Na enkele jaren zou Wouter het bestuur van zijn abdij toevertrouwen aan de abt van Ter Doest. Na het afsterven van Haket in 1185, werd Wouter wederom tot abt van de Duinen aangesteld¹².

Koning Hendrik II stond aan de monniken van de Duinen de vrijheid van verkeer toe in gans zijn rijk, zo te lande als te water. Hun goederen werden vrijgesteld van tolrechten en andere belastingen. Merkwaardig in deze akte is nu de volgende passus : de vorst verleent aan de Duinen de toelating op zijn grondgebied nieuwe schepen te bouwen, de oude te herstellen, alsook het recht in zijn bossen hout te halen, dat ze voor hun gebruik nodig hebben.

(11) *Chronica et Cartularium monasterii de Dunis*, Brugge, 1864, blz. 177. (Verder wordt in deze studie, deze uitgave aangeduid door volgende afkorting: *CCD.*) Het stuk is aldaar niet gedateerd. — ROUND, *Calendar of Documents preserved in France illustrative of history of Great-Britain and Ireland (918-1206)*, Londen, 1899, blz. 497. Het werk van Round, wat de oorkonden betreft, die Duinen aanbelangen, is grotendeels gesteund op de oorkonden van het archief van het Brugs Seminarie. Menig niet gedateerd of onjuist gedateerd stuk wist Round, dank zij zijn grote kennis van de geschiedenis van het behandelde tijdperk, juist te dateren. Voor dit stuk van Hendrik II noteert hij, dat het ten onrechte aan Hendrik II werd toegeschreven, en geeft hij als zeker datum aan: 1187, 18-19 febr. Deze oorkonde werd geakteerd te Hesdin (Pas-de-Calais) in aanwezigheid o.m. van de Vlaamse graaf, Filips van de Elzas, die als getuige optrad. Daar in *CCD* menig dokument zeer onnauwkeurig gekopieerd werd, geven we hier de juiste tekst van de namen van de getuigen: *Testibus: Philippo, comite Flandrie; Willelmo de Mandevilla, comite Essezie; Bernardo de Sancto Walerico; Sehero de Quinci; Thoma Bardulf. Apud Heddin.*

(12) *CCD*, blz. 7-8 ; 29-34. — Over de abdij van Ter Doest, zie D.J.M. CANIVEZ, *L'Ordre de Citeaux en Belgique*, Forges-lez-Chimay, 1926, blz. 113-123. Alsook de aldaar aangehaalde bibliografie. — Wouter van Dikkebus volgde in 1168 aan de zalige abt Idesbald van der Gracht op. Over deze abt zie J. DE CUYPER, *Idesbald van der Gracht*, Brugge, 1946.

Kort nadien werd dit stuk gevidimeerd en bekrachtigd door de baanderheren van de Cinque Ports¹³.

Uit de oorkonde van koning Hendrik II blijkt dat de abdij van de Duinen met eigen vaartuigen de overvaart deed naar Engeland, en ook dat ze in Engeland regelmatig handel dreef. Dit blijkt ook uit een oorkonde, in 1213-1214 uitgevaardigd door graaf Ferrand van Vlaanderen ten voordele van de monniken van de Duinen¹⁴.

Dat de Cisterciënsers handel mochten drijven, blijkt uit de *Statuta generalis capituli*. Daarin wordt formeel verklaard: « Daar onze armoede er ons toe verplicht te kopen en te verkopen, mogen de abdijen zo nodig monniken sturen naar de markten en jaarmarkten. Nochtans mag de afstand de drie, hoogstens de vier dagen niet overtreffen. Nooit zullen meer dan twee monniken uit een abdij mogen uitgestuurd worden. Nooit zal men de zee van Engeland (d.i. de Noordzee) overvaren, om aldaar een markt te bezoeken. Niettemin, waar de abdij bij een zeehaven gelegen is, zal men waar het nodig is, de zee oversteken om aankopen of verwisselingen te doen. In dit geval zal men toch geen markt bezoeken en zal men zich niet verder dan twee dagreizen verwijderen van de haven, die men binnenliep »¹⁵.

De wolhandel van de Engelse abdijen werd aanvankelijk door de pausen en de koningen aangemoedigd¹⁶. Des tijds bestond in Engeland nog geen lakennijverheid. De tolpolitiek van de vorsten verhinderde het opbloeien van de engelse nijverheid en van de inheemse handel. Ze steunden integendeel de vreemde handelaars. Ook de wolproducenten, die meest edele en geestelijke grote landeigenaars waren, verkozen de wol aan vreemde handelaars

(13) Cinque Ports is, zoals men weet, de naam van een groep zeehavens op de zuidoostkust van Engeland; oorspronkelijk waren er vijf: Hastings, Dover, Sandwich, Romney en Hythe; vandaar de naam.

(14) *CCD.*, blz. 184.

(15) D. J. M. CANIVEZ, *Statuta Capitulum Generalium Ordinis Cisterciensis*, Leuven, t. I, 1933, blz. 24-25. — Deze *prima collectio* van de *Statuta* dateert van 1134.

(16) WHITWELL, *o.c.*, blz. 15 en vv.

te verkopen, gezien de hogere prijs die deze hen aanboden ¹⁷.

Aanvankelijk werd de grondstof voor de Vlaamse lakennijverheid geleverd door de talrijke kudden schapen, die graasden op de *bercariae*, de schapenhoeven van Kust-Vlaanderen. Eenmaal de gewezen schorren hun zoutachtige aard verloren, werden aldaar runderen gekweekt, en werd ook weiland in akkers herschapen. Zo verminderde stilaan het aantal schapenkudden. Intussen had de wolnijverheid een grote uitbreiding genomen. Zo konden de Vlaamse hoeven de nodige grondstof niet meer opbrengen, en moest de nijverheid ze in andere streken opzoeken. In Engeland, met zijn eindeloze schapenweiden, zou ze thans de wol aanschaffen ¹⁸. Wellicht was de abdij van de Duinen met haar uitgestrekte weiden aanvankelijk een van de grote producenten van wol voor onze Vlaamse nijverheid. Eenmaal ook min aan schapenkweek gedaan werd, was ze dan ook er op aangewezen in Engeland bij de Cisterciënserabdijen wol aan te kopen, om aan de immer stijgende aanvraag het hoofd te kunnen bieden.

Zonder twijfel waren de havens, waar de schepen van de abdij met hun kostbare lading landden, dicht bij de abdij gelegen. In de eerste plaats kwam hiervoor in aanmerking de nieuwe haven van Nieuwpoort, in de tweede helft van de 12e eeuw ontstaan ¹⁹.

In 1189 zag Wouter van Dikkebus van de abbatiale waardigheid af. Hij werd opgevolgd door de toenmalige prior van de abdij, Elias. Deze, geboren te Koksijde zelf en naar zijn geboorteplaats Elias van Koksijde genoemd in de kronijken, zou gedurende veertien jaar op voortreffelijke wijze de abdij van Duinen besturen ²⁰.

(17) K. PAGEL, *Die Hanse, Oldenburg* i.O., 1943, blz. 104.

(18) H. VAN WERVEKE, *De opbloei van Handel en Nijverheid*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. II, 1950, blz. 418.

(19) R. DEGRYSE, *Oude en Nieuwe Havens van het IJzerbekken in de Middeleeuwen*, in *An. Em.*, 1947, blz. 15 en vv.

(20) Over abt Elias bestaat enkel een verouderde studie van E. VARENBERGH, *Élie de Coride ou Cowyde*, in *Biographie Nationale*, t. 1878, k. 528-540.

Hetzelfde jaar volgde in Engeland koning Richard I Leeuwenhart aan zijn op 6 Juli overleden vader Hendrik II op. Waarschijnlijk bij het begin van 1190 verleent hij op zijn beurt bescherming aan de Duinenabdij en stelt hare goederen vrij van tolrechten en andere lasten over gans zijn rijksgebied ²¹.

Het volgende jaar, in Juni, scheept hij in om deel te nemen aan de derde kruistocht. Bij het beleg van St. Jan Akers geraakt hij in ongeschil met de Oostenrijkse hertog Leopold. Dit zou hem naderhand duur te staan komen. Op zijn terugreis werd hij, in 1193, bij Wenen door hertog Leopold gevangen genomen. Deze gaf zijn gevangene over aan keizer Hendrik VI. Voor zijn vrijmaking werd een losprijs bepaald van 150.000 mark. Op bevel van de rechters (justiciarii) en van de koningin-moeder werd in April 1193 de geldinzameling in Engeland begonnen. Ook de geestelijkheid en de abdijen moesten hun deel storten. De Cisterciënsers moesten de waarde van de wolopbrengst van dit jaar betalen. Ook de Vlaamse edellieden, die vroeger van de vorst geld-lenen ontvangen hadden, moesten in de losprijs tussenkomen. Wellicht ook de abdij van de Duinen, om reden van de voorrechten haar destijds door de koning geschonken ²².

Of nu een bijzondere rol in Richard's invrijheidstelling door de abt van de Duinen werd vervuld, blijkt althans niet uit de oorkonden, noch uit de kronijken, die 's konings wederwaardigheden omstandig verhalen. Het is natuurlijk niet uitgesloten, dat abt Elias deel uitmaakte van het gezantschap, dat aan keizer Hendrik VI het losgeld voor de gevangen Engelse vorst aanbood. Die bijzonderheid kan de Engelse kronijkschrijvers ontsnapt zijn, en enkel onthouden geweest zijn door de monniken

(21) *CCD.*, blz. 176. — *ROUND*, *o.c.*, blz. 497 dateert dit stuk : (? 1190) 18 Jan.

(22) Over de wederwaardigheden van koning Richard I, zie *DAVIS*, *o.c.*, blz. 303-321.

van de Duinen. Overlevering, die ten slotte door de kronijkschrijvers van de Duinen werd genoteerd.

Vast staat echter, dat toen Richard in Maart 1194 eindelijk in zijn rijk terugkwam, hij reeds de volgende maand de abdij van de Duinen bedenkt met een bijzondere gift, namelijk de schenking van de pastorale functie van de parochiekerk van Eastchurch op het eiland Sheppey²³. Hij beschikte immers over het patronaatrecht over die kerk.

In een akte kort nadien uitgevaardigd, deelt Hubert, de toenmalige aartsbisschop van Kantelberg mede, dat de Pastoor van de Lieve-Vrouwkerk van Eastchurch aan de pastorale functie verzaakt had, en dat de vorst dit beneficium aan de abdij van Duinen geschonken heeft²⁴. Op voorstelling van de koning heeft hij dit begeben aan abt Elias, dit mits dat aldaar een vicarius of wn. pastoor levenslang zou aangesteld worden. Namens de pastorale bediening of personaat zou de abdij van Duinen het tiendrecht bezitten over de graangewassen en groenten van de parochie, alsook de gebouwen die bij de kerk gelegen waren. De vicarius van zijn kant zou voor zich de kleine tienden, de offeranden en andere giften behouden, alsook het vrije land en de renten die aan deze kerk toebehooren. Hij moet al de lasten die de kerk bezwaren, zelf afdragen.

Uit hetzelfde jaar dagtekent nog een tweede akte van de aartsbisschop van Kantelberg, waarin hetzelfde medege-

(23) *CCD.*, blz. 421-422. — Over de vernieuwing van die akte in 1199, zie verder blz. 8. — Hier volgen de getuigen van deze akte : *Huberto, Cantuariensi archiepiscopo ; Willemo, Eliensi episcopo, cancellario nostro ; Gisleberto, Rofensi episcopo ; Willemo de Sancte Marie ecclesia ; comite Rogero Bigod ; Willemo marescallo ; Galfrido, filio Petri. Datum per manum Willelmi, Eliensis episcopi, cancellarii nostri. Apud Wintoniam (= Winchester), XXI die Aprilis.* Op te merken valt, dat in deze oorkonde Richard als beweegreden tot die gift de gewone formule gebruikt : « *intuitu caritatis et pro salute anime nostre et omnium predecessorum nostrorum* ». Het is dus niet de dankbaarheid om Elias' tussenkomst, die de vorst tot die begiftiging heeft bewilligd !

(24) *CCD.*, blz. 329. — De getuigen waren : *Rannulfo, thesaurario Sareberiensis ; Galfrino de Bowl(eia?) ; magistro Symone de Sicella ; magistro Willemo de Calna ; Symone de Camera ; magistro A. de Wassingebro ; Roberto de Brist(ol?) ; et aliis multis.*

deeld wordt als in de vorige akte, doch in andere bevoording. Meestal andere getuigen treden op ²⁵.

Volgen nog een vidimus van de eerste akte van de aartsbisschop van Kantelberg, uitgevaardigd door de prior en de monniken van Christchurch (de kathedraal), en een akte van Paus Celestinus III, gericht tot abt Elias en de monniken van Duinen, waarin hij aan hun verzoek voldoet, namelijk het bezit van de kerk van Eastchurch en van de toebehoorten bekrachtigt ²⁶.

Feitelijk was het door de Statuta van de orde aan de Cisterciënserabdijen verboden kerken, altaren en tienden te bezitten. Doch reeds ten tijde van Paus Alexander III (1159-1181) werd dit statuut niet strikt onderhouden. De Paus, die er zijn beklag over doet, bedoelt vooral de Engelse abdijen ²⁷. Op het einde van de XIIe eeuw wordt niet meer naar dit verbod omgezien. De abdijs van Clairvaux, waarvan de H. Bernard abt geweest was, was in 1196 in het bezit van de kerk van Boulogne (Haute-Marne) ²⁸.

Een abdijs, die als persona of pastor primitivus, eerste pastoor, een kerk beheerde, mocht de pastorale inkomsten innen, mits een voldoende deel aan de vicarius, zijn plaatsvervanger over te laten, en deze expliciet aan te duiden ²⁹. In de akte van de aartsbisschop van Kantelberg werd alles zo geregeld. De abt mocht in de kerk, waarvan hij het personaat bezat, op sommige dagen officieren, alsook bepaalde eerbewijzen ontvangen.

(25) *CCD.*, blz. 424-425. — Als getuigen treden op : *Huberto, archidiacono Cantuariensi ; magistro W(altero) de Ganda, abbate de Waltham ; Willelmo, abbate de Straford ; Heinricho de Castellione ; Waltero, Londoniensi precentore ; magistro Willelmo de Lechintoniense (sic) ; magistro de Scaldis ; magistro Willelmo de Sumercote ; magistro de Calna ; Symone, camerario ; Richardo de Eli.*

(26) *CCD.*, blz. 424 en blz. 275. De akte van de prior wordt door *ROUND, o.c.*, blz. 499, gedateerd : (?1194), de Pauselijke bulle, blz. 499 : 1196, 21 December.

(27) D. U. BERLIÈRE, *L'ordre monastique des origines au XIIIe siècle*, Parijs, 1921, blz. 268-269.

(28) E. VACANDARD, *Vie de Saint Bernard*, Parijs, 1910, t. I., blz. 433, n. I.

(29) J. LAËNEN, *Introduction à l'Histoire Paroissiale du Diocèse*

Wellicht heeft abt Elias, bij het bewerken van deze begiftiging, een bijzonder doel voor ogen gehad. Zoals de Vlaamse kooplieden ervoor zorgden in de nabijheid van de kust een stapelplaats te hebben om de aangekochte wol te bergen, heeft abt Elias waarschijnlijk in het bezit van die kerk, en vooral van de expliciet vermelde bijgebouwen, de mogelijkheid gevonden voor zijn monniken een verblijf te hebben, en voor de aangekochte wol een geschikte stapelplaats.

Het kon niet anders of de abdij van Duinen, bevoorrecht als ze was door de Engelse vorst, moest zich scharen bij de Engelsgezinde partij van het graafschap Vlaanderen. In 1197 wordt door graaf Boudewijn IX een verbond met Engeland gesloten. Dit verdrag wordt nog nauwer toegehaald door de oorlog van 1197-1200, tussen Engeland en Frankrijk. In deze strijd kiest bijna gans Vlaanderen de partij van Engeland. In de machtige Engelsgezinde fractie treffen we dan ook de abt van Duinen, Elias van Koksijde, aan³⁰.

In deze periode, wordt bij de aanvang van 1199 de akte van 21 April 1194 door koning Richard aan Duinen geschonken, en behelzend de gift van Eastchurch, vernieuwd. Dit naar de vorst in dit stuk vermeldt, omdat zijn vroeger zegel verloren ging en gedurende zijn gevangenschap veranderd werd³¹. De Engelse geschiedschrijver Round heeft kunnen vaststellen, dat het nieuwe zegel van Richard ingevoerd werd in het begin van 1198, onder voorwendsel dat er van het oude misbruik was gemaakt geweest. In feite was het om financiële redens. Op dit ogenblik had Richard veel geld nodig. Hij vond er in de gedwongen

de Malines. *Les Institutions*, Brussel, 1924, blz. 252-253.

(30) G. G. DEPT, *Les influences...*, bl. 34, n. I.

(31) CCD., blz. 421-422. — Getulgen : *Hubertus, Cantuariensis archiepiscopus* ; *Geslebertus, Rosensis episcopus* ; *B(alduinus), comes Flandrie* ; *R(eginaldus), comes Boloniensis* ; *Willelmus, mariscalus* ; *Willelmus de Stagno. Datum per manum Eustachii, Eliensis episcopi, cancellarii nostri. Apud Rupem Andel(iaci) XVII die januarii, anno regni nostri decimo.*

bevestiging van charters. Hij had immers verklaard dat de met het oud zegel voorziene oorkonden geen waarde meer hadden³². Feitelijk was dus deze oorkonde aan de abdij van de Duinen geschonken in 1199, enkel een middel om ook geld van de abdij af te persen!

Deze vernieuwde akte werd uitgevaardigd te La Roche Andelys in Normandië. Als getuigen traden op o.m. de Vlaamse graaf Boudewijn IX, en Renoud, de graaf van Bonen (Boulogne). Deze was een van de meest gezaghebbende leiders van de Engelsgezinde partij en stond in goede betrekkingen met de abdij van de Duinen. Dit zal naderhand klaar blijken.

Koning Richard I overleed op 6 April 1199 bij het beleg van het kasteel Chaluz bij Limoges. Hij werd opgevolgd door zijn broeder Jan I zonder Land.

Kort na de aanstelling van de nieuwe vorst, kan abt Elias van hem een akte bekomen, waardoor de vorst zoals zijn voorzaten aan Duinen zijn bescherming verleent en hare goederen vrijstelt van tolrechten en andere lasten. Het is een vernieuwing van de akte van Richard I, in 1190 geschonken aan de abdij. Deze nieuwe beschermingsakte is gedateerd op 24 Augustus 1199³³.

Abt Elias van Koksijde overleed op 16 Augustus 1203 en werd in de toenmalige abdij begraven. Hij werd opgevolgd door abt Pieter, die in de geschiedenis van de abdij gekenmerkt staat als de abt, die het bouwen van de nieuwe monumentale abdijkerk begon.

(32) ROUND, *Richard the first's change of seal*, in *Feudal England*, Londen, 1909, blz. 539-551.

(33) *CCD.*, blz. 177. Als getuigen traden op : *Willelmo, marescallo, comite Pembroc ; Roberto de Turnham ; Willelmo de Stagno. Datum per manum H(uberti), Cantuariensis archiepiscopi, cancellarii nostri. Apud Rothomagum, XXIII die augusti regni nostri primo.* — Ook bisschop Seffrid van Chichester, een havenstad op de Zuidkust (Sussex) verleent aan de monniken van Duinen zijn bijzondere bescherming. Hij verzoekt ook zijn onderhorigen de Vlaamse monniken, hun goederen en bezittingen te beschermen. Deze akte is niet gedateerd. Seffrid was bisschop van Chichester van 1180 tot 1204. Deze oorkonde is te vinden in *CCD.*, blz. 171.

Wanneer omstreeks 1206, de Franse koning Filips-August, gebruik makend van de gezagscrisis die Vlaanderen doormaakte onder het regentschap van Filips van Namen, een deel van de Vlaamse adel voor zijn partij weet te winnen, treft Jan zonder Land maatregelen om de vriendschap van de Vlaamse steden te bewaren. Door het herhaald aanslaan van de Vlaamse schepen in de Engelse havens, dwingt hij ze hem trouw te blijven³⁴.

Ook de monniken van Duinen werden in deze moeilijkheden verwickeld. Een monnik van de abdij werd in Engeland door « Johannes, filius Hugonis » in gevangenschap gehouden. Op 9 December 1207 beveelt de vorst hem onvoorwaardelijk in vrijheid te laten. Uit de oorkonde, uitgevaardigd op zijn kasteel te Clarendon (bij Salisbury) in tegenwoordigheid van de bisschop van Winchester, blijkt dat de vorst reeds vroeger over dit geval met Johannes gesproken had³⁵.

Bij de aanvang van de regering van graaf Ferrand van Portugal (1212-1233), stijgt de invloed van Engeland in Vlaanderen ten toppunt. Zoals graaf Boudewijn IX in 1197 deed, sluit ook Ferrand in 1213 een verbond met de Engelse koning Jan zonder Land. De Duinenabdij drijft voort handel in Engeland. Graaf Ferrand zelf stuurt naar de baljuws en havenmeesters (*portuum maris custodibus*) van Engeland een bijzondere aanbeveling voor de monniken van Duinen, en wijst vooral op de hulp die ze aan de monniken kunnen verlenen bij het herstellen van hun schepen. Hij zou ze te gepaster tijde voor hun tussenkoms vergoeden³⁶.

(34) Over die gebeurtenissen, zie G. G. DEPT, *Les influences...*, blz. 72.

(35) *Rotuli litterarum clausarum (1204-1227)*, ed. HARDY, Londen, 1833-1844, t. I, blz. 98a.

(36) Dit stuk is niet gedateerd, doch werd zonder twijfel in deze periode verleend. Zie G. G. DEPT, *o.c.*, blz. 132, n. I. — Ook de abdij van Ter Doest ontving een aanbeveling in dezelfde aard. Zie L. GILIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien estaple de Bruges*, t. I, Brugge, 1903, blz. 27, n. 31.

Die overmacht van de Engelsgezinde partij in Vlaanderen zou echter niet lang duren. De nederlaag van Bouvines, op 27 Juli 1214, brengt een ganse ommekeer teweeg. De graaf is gevangen weggevoerd, en de Fransgezinde partij komt aan de macht.

De abt van de Duinen, Pieter, was de vriend geweest van koning Jan zonder Land en van de invloedrijke graaf van Bonen (Boulogne), Reinoud. In deze rumoerige tijden had Reinoud aan abt Pieter de som van 600 pond sterling in bewaring toevertrouwd. Hij was, zoals graaf Ferrand, na de slag van Bouvines gevangen genomen. Wellicht heeft koning Filips-August vernomen, dat Duinen in het bezit was van die som geld, en heeft hij er de overhandiging van geëist. Om de abt van Duinen daartoe over te halen, maakt de Franse koning bekend dat hij abt Pieter waarborgen geschonken heeft tegenover de mogelijke eisen van graaf Reinoud, en dat hij deze niet in vrijheid stellen zal, zolang hij niet Duinen over die som kwijtscheldt ³⁷.

Gedurende de laatste jaren van de regering van Jan zonder Land, was, gezien de volledige anarchie die in zijn rijk heerste, de handel feitelijk onmogelijk gemaakt. Eerst na 's konings afsterven (19 Oktober 1216) stelt men een ware heropleving vast. De bekende Magna Charta, door de adel van de vorst afgedwongen, stond aan de vreemde kooplieden toe vrij handel te drijven ³⁸.

Een nieuwe crisis echter breekt uit, toen in 1224 de oorlog tussen Frankrijk en Engeland opnieuw begon. Om hun handel in dergelijke omstandigheden te vrijwaren, zoeken de Vlaamse kooplieden dan ook vrijgeleiden te bekomen. Zo kennen we vrijgeleiden voor de abdij van Clairmarais en van Ter Doest, gegeven in 1225 ³⁹. Wel-

(37) Deze oorkonde werd gepubliceerd door G. G. DEPT, *Les influences...*, blz. 192.

(38) G. G. DEPT, *o.c.*, blz. 176.

(39) *Patent rolls of the reign of Henry III (1216-1232)*, t. I, Londen 1901, blz. 530.

licht heeft ook Duinen een dergelijke vrijgeleide bekomen.

Gedurende de lange regering van koning Hendrik III (1216-1272) wordt Duinen meermalen met beschermingsakten bedacht. In een oorkonde van 16 Juni 1236 wordt, met de bewoording van het eerste charter van Richard I ten voordele van Duinen, bescherming en vrijstelling van lasten verleend⁴⁰. Drie jaar nadien, op 20 September, oorkondt de vorst een nieuw stuk ten voordele van de Vlaamse abdij. Thans is het een vidimus en bekrachtiging van de akte van Richard I, in 1199 uitgevaardigd⁴¹. Ten slotte belooft Hendrik, in een charter van 26 Maart 1271, bescherming gedurende drie jaar⁴². Die beperking tot een periode van drie jaar schijnt aan te duiden, dat de handel van de monniken in Engeland niet meer de bedrijvigheid van vroeger kende. Trouwens het is ook de laatste oorkonde van de Engelse koningen waarin aan de abdij van Duinen bescherming in hun handelsbedrijf verleend wordt. Zoals bekend begon omstreeks 1270 het verval van de Vlaamse aktieve handel. De verwickelingen in de Engels-Vlaamse politieke betrekkingen hadden voor gevolg dat de Vlaamse kooplieden door handelaars uit andere gewesten uit hun bevoorrechte positie verdrongen werden⁴³.

In deze omstandigheden zal het dan ook niet lang meer duren, of de abdij van Duinen zou met haar stapelplaats te Eastchurch, ook het patronaatsrecht over de parochiekerk laten varen.

Enkele documenten laten ons toe de verhouding van de abdij tegenover die parochie, gedurende de XIIIe eeuw en het begin van de XIVE eeuw, na te gaan.

De begiftigingsakte van 1194 kent aan de abdij benevens het patronaatsrecht (het voorstellingsrecht van de pastoor of zijn vicarius) en het personaat (de pastorale bediening) ook het recht toe op de grote tienden en op de

(40) *CCD.*, blz. 177.

(41) *CCD.*, blz. 422.

(42) *Calendar of Patent Rolls (1266-1272)*, 1898, blz. 525.

(43) Zie H. VAN WERVEKE, o.c., blz. 424 en vv.

gebouwen (waarschijnlijk de stapelplaats of schuur) die bij de parochiekerk gelegen waren. In 1232 (28 Maart) deelt Richard de aartsbisschop van Kantelberg mede, dat de abt en de monniken van Duinen in Eastchurch een stuk land bezitten, elf en half « acre » groot, en dat ze dit in cijns houden van de vicarius van Eastchurch. Op aandringen van de Cisterciënserabdij van Boxley en met toestemming van Thomas, de toenmalige vicarius, wordt aan Duinen die landerij toegezegd, mits het jaarlijks uitbetalen aan Thomas van een cijns van 8 schellingen. Als eerste getuigen van dit charter treden op J. de abt van Boxley en twee van zijn monniken, Pieter en Willem⁴⁴. Moet dit aanwerven van land in Sheppey aanzien worden als een poging van de dan zo bloeiende abdij om ook in Engeland haar domein uit te breiden? Zeker is het echter dat het bij die poging gebleven is. Van verdere uitbreiding en landaanwinst wordt in de oorkonden van Duinen niet ge-rept.

In Augustus 1279 wordt, op voorstelling van abt Willem Kucht, een Zeelander, een nieuwe vicarius, Willem van Wylton, te Eastchurch aangesteld⁴⁵.

Dat de abdij op het einde van de XIIIe eeuw maar weinig belang meer stelde in haar bezittingen te Eastchurch en haar verplichtingen tegenover de vicarius verwaarloosde, blijkt uit de tussenkost in Juni 1300 van de toenmalige aartsbisschop van Kantelberg, Winchelsey. Hij bedreigde het beneficium van Duinen aldaar onder sekwester te stellen! Dit wellicht om de abdij te verplichten op een voldoende wijze de vicarius te doteren. Abt Jacob van Biervliet stond dan ook de volgende dotatie aan de vicarius toe: een stuk grond van acht en half

(44) *CCD.*, blz. 425.

(45) SCOTT ROBERTSON, *The Church of All Saints, Eastchurch in Sheppey*. — *Archaeologia Cantiana: being Transactions of the Kent Archaeological Society*, vol. XIV, 1882, blz. 375. Deze Willem was wellicht dezelfde Willem, die in 1311 als vicarius geciteerd wordt. Zie S. ROBERTSON, *o.c.*, blz. 385. Vanaf deze blz. geeft schrijver, die jammer genoeg zijn bronnen niet aangeeft, de reeks vicars, die sedert 1279 tot 1882 Eastchurch bedienden.

« acre » groot, met een jaarlijkse rente van 8 deniers⁴⁶. Zou dit stuk grond niet het cijnsland zijn, dat Duinen van de vicarius ontleende in 1232 ?

Ten slotte maakte de abdij van Duinen haar patronaatsrechten op Eastchurch in Juni 1315 aan de abdij van Boxley over⁴⁷.

In een bijdrage in ons tijdschrift verschenen in 1930, heeft A. Viaene op een vernuftige wijze aangetoond dat het verminkte document, dat in de *Codex Dunensis* opgenomen werd en de verkoping meldt van goederen van Duinen, in het aartsbisdom Kantelberg gelegen, wel de verkopingsakte is van het goed van Duinen in Sheppey, ten tijde van abt Willem van Hulst (1305-1318)⁴⁸.

Duinen's kroniekschrijver Adriaan de But (†1487) verhaalt dat abt Willem van Hulst de *curtis* of hof van Eastchurch zou verkocht hebben, op aandringen van hoggerhand. Ook stipt hij aan, dat ten tijde van Willem de abdij belast was met een jaarlijkse rente van 2500 pond parisis. Waardoor hij laat verstaan, dat Duinen haar bezittingen verkocht om een deel van de schulden te delgen⁴⁹. De tekst van de oorkonde laat klaar blijken dat het bezit van Eastchurch voor de Vlaamse abdij geen nut meer opleverde en dat de verkoopprijs tot meer nuttige doeleinden kon aangewend worden. Dit stemt gans met de werkelijkheid overeen! Enerzijds was het bezit van een stapelplaats in Engeland van geen waarde meer, gezien het verval van de aktieve wolhandel, anderzijds doorworstelde Duinen een zware financiële crisis.

De opbouw van de nieuwe abdijgebouwen had ongetwijfeld ontzaglijk grote financiële offers geëist. De normale opbrengst van de rijke landerijen kon die zware uitgaven wellicht gemakkelijk bestrijden. Doch op het einde van de 13e eeuw deden zich allerlei moeilijkheden

(46) *O.c.*, blz. 375.

(47) S. ROBERTSON, *l.c.*, blz. 375.

(48) A. VIAENE, *Duinen en Boxley. Hoe en wanneer de Duinenabdij hare bezittingen in Engeland verkocht*, in *An. Em.*, 1930, blz. 131-135.

(49) *OOD.*, blz. 13.

voor. We wijzen vooral op het herhaald doorbreken van dijken, wat als onmiddellijk gevolg had een pijnlijke vermindering van het inkomen. Ook de oorlogen, die in die periode het graafschap Vlaanderen teisterden, hadden hun weerslag op het economisch leven van de abdij. Zo zien we dan ook, dat na een kortstondig bestuur, de ene abt na de andere van zijn waardigheid afziet. Abt Jan van Oostburg (1280-1296) moet, door geldnood gepraamd, tot drie maal toe zijn monniken en conversen naar andere abdijen sturen. Zijn opvolger, abt Jaak van Biervliet, vond de abdij belast met de overgrote schuld van 19.000 pond parisis. Te dien tijde was het kloosterpand nog niet volledig opgebouwd. De oost- en zuidpanden moesten nog opgetrokken worden. Abt Jaak had reeds te zijnen tijde (1296-1303) materiaal aangeworven om dit deel van de abdij op te bouwen. Zijn opvolger, Thomas van Aardenburg (1303-1305) moet in de onlusten en oorlogen, die Vlaanderen te dien tijde kende, de wijk nemen naar Parijs, waar hij in 1305 overleed. Willem van Hulst, die alsdan het bestuur van de abdij in handen nam, weet nog, spijt de zware lasten die op de abdij drukken, het kloosterpand te voltrekken. Daar hij echter geen middel vond om de financiële toestand van zijn abdij te beredderen, treedt hij in 1317 af. Eerst met zijn opvolger, abt Lambrecht van Uppenbroeck, afkomstig van Westouter, een monnik van groot formaat, wist Duinen de crisis te boven te komen ⁵⁰.

Uit de verkoopakte van Eastchurch blijkt, dat Duinen benevens het patronaatsrecht en de grote tienden van die parochie, aldaar ook een curtis, een uithof bezat. Wellicht doelt dit op de bijgebouwen van de kerk, die terzelvertijd als stapelplaats voor de aangekochte wol en als schuur dienden voor de vruchten op Duinen's land aldaar geogst ⁵¹. Ook worden in die akte huizen en akkergrond te Dovèr gelegen, vermeld. In vroegere stukken die de

(50) *CCD.*, blz. 11-13 en 51-63.

(51) *A. VIAENE, l.c.*, blz. 135.

bezittingen van Duinen in Engeland betreffen, wordt dit eigendom niet vermeld. Dit laat echter besluiten, dat de vaartuigen van de abdij te Dover landden, en dat de monniken aldaar over een tehuis beschikten. De verkoop terzelfdertijd van hun bezittingen te Eastchurch en te Dover bevestigt de gissing dat Duinen van alle aktieve handel met Engeland volledig had afgezien.

Duinen verkocht haar bezittingen aan de abdij van Boxley. Deze abdij, zoals Duinen, een Cisterciënserabdij, lag in het graafschap Kent en onder het aartsbisdom Kantenberg, waar ook de bezittingen van de Duinenabdij lagen. De Vlaamse abdij was dus aangewezen op deze Engelse zusterabdij, om allerhande betrekkingen aan te knopen. Hierbij dient nog herinnerd aan het feit dat Boxley haar stichting, in 1144, te danken had aan een Vlaamse edelman, de beruchte Willem van Lo, die onder de Engelse koning Steven van Blois het graafschap Kent verwierf⁵². Tot de tijd van haar ontbinding, in de XVIe eeuw, zou Boxley het patronaatsrecht over Eastchurch behouden⁵³. In de reeks vicarii, die de parochiekerk bestuurden, komt de naam niet voor van Thomas Gabyt, die volgens de legende ontstaan in de 17e eeuw, de laatste proost van Sheppey zou geweest zijn. A. Viaene, ingaande op de vraag door A. J. Fruytier gesteld: «De Duinheer Thomas Gabyt stierf hij de marteldood?», heeft afdoende bewezen, dat de geschiedenis van de marteldood van de laatste roomse vicarius van Sheppey, als zuivere legende dient verwezen te worden.

De oorkonde van 6 Juni 1315 is ongetwijfeld het laatste stuk, dat herinnert aan de vroegere drukke relaties tussen de abdij van de Duinen en Engeland⁵⁴.

J. DE CUYPER.

(52) Over Willem van Lo en zijn gezellen, zie G. G. DEPT, *Les marchands flamands et le roi d'Angleterre*, in *Revue du Nord*, 1926, blz. 304.

(53) S. ROBERTSON, o.c., blz. 386.

(54) A. VIAENE, *De Engelsche Duinheer Thomas Gabytus*, in *Biekerf*, 1938, blz. 81-86.